

MÂLİK b. TEYYİHÂN

(مالك بن النخعيان)

Ebû'l-Heysem Mâlik
b. et-Teyyihân el-Ensârî el-Evsî
(ö. 20/641)

Sahâbî.

Züsseyfeyn lakabıyla da tanınır. Baba-sının sahâbî olduğu söylenmekteyse de onun İslâmîyet'ten önce öldüğü belirtilmektedir. Annesi Cüşemoğulları'ndan Leylâ bint Atîk'tir. Câhiliye döneminde putlara ibadet etmediği, Hanîf inancına sahip olduğu nakledilen Mâlik, Hz. Peygamber'le ilk defa Akabe mevkiinde karşılaşış (620) müslüman olan ve Medine'ye dönerek İslâm'ı yaymaya çalışan ensara mensup birkaç kişiden biridir. Kardeşi Ubeyd ile birlikte Birinci (621) ve İkinci (622) Akabe biatlarında bulunmuştur. Abdüleşheloğulları'na göre İkinci Akabe Biatı'nda ilk biat eden kişi Ebû'l-Heysem'dir (İbn Hişâm, I, 305).

Medine'ye hicretten sonra Resûl-i Ekrem, Mâlik ile Osman b. Maz'ûn'u kardeş ilân etti. Resûlullah'ın katıldığı bütün savaşlarda yer alan Mâlik bazı seriyelerde de bulundu. Abdullah b. Revâha'nın Mûte Savaşı'nda şehid olmasından sonra Hz. Peygamber onun yerine Hayber mahsulünün vergisini belirlemek üzere Mâlik'i görevlendirdi. Resûl-i Ekrem'in vefatı üzerine Ebû Bekir onun görevine devam etmesini istediye de o bunu kabul etmedi.

Bir defasında Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer ile birlikte Mâlik'in evine misafir olmuş, Mâlik gösterdiği misafirperverlik ve cömertlik sayesinde Resûlullah'ın hayır duasını almıştır (*el-Muvaţta*², "Şıfatü'n-nebî", 28; Müslim, "Eşribe", 140; Ebû Dâvûd, "Eţîme", 54). Bu ziyaret sırasında evinde hizmetçisinin olmadığını gören Resûl-i Ekrem'in daha sonra kendisine tahsis ettiği câriyeyi âzat etmesi de Resûl-i Ekrem'in hoşnutluğunu kazanmasına vesile olmuştu (Tirmizî, "Zühd", 39).

Hz. Ömer, anlaşmalara sadık kalmayıp müslümanlar aleyhinde faaliyette bulundukları için yahudileri Fedek'ten çıkarmaya karar verdiğinde, esasen daha önce yarısı Hz. Peygamber'e bırakılmış olan Fedek arazisinin kalan bölümünün bedelini tesbit ettirmek üzere görevlendirdiği üç kişi arasında Mâlik de vardı.

Resûl-i Ekrem'i öven şiirlerinin bulunmasından şairliğinin de olduğu anlaşılan Mâlik b. Teyyihân'ın Resûlullah henüz hayatta iken veya 21 (642) yılında vefat ettiği yahut Sıffin Savaşı'nda (37/658) şehid düştüğü söylenmekteyse de kaynakların çoğu onun Hz. Ömer'in halifelliği sırasında 20 (641) yılında Medine'de öldüğünü belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvaţta*², "Şıfatü'n-nebî", 28; *Müsned*, III, 462; Müslim, "Eşribe", 140; Ebû Dâvûd, "Eţîme", 54; Tirmizî, "Zühd", 39; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 158; II, 691, 707, 718, 720; İbn Hişâm, *es-Sîre* (Zekkâr), I, 292, 301, 303, 304, 305, 310, 509; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 447-449; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medineti'l-münevvere*, I, 194-195; İbn Beşkûvâl, *Ğavâmizü'l-esmâ'i'l-mübheme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyyid - M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, II, 628-630; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe* (Bennâ), V, 14-16; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 79-80; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*², I, 189-191; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 341; IV, 212-213; Fuâd Sâlih es-Seyyid, *Mu'cemü'l-evâ'il fi târihi'l-Arab ve'l-müslimîn*, Beyrut 1412/1992, s. 163, 165-166; "Ebû'l-Heysem b. Teyyihân", *DMBİ*, VI, 410-411.

MUSTAFA ERTÜRK

MÂLİKÂNE

(مالكانه)

Osmanlı maliyesinde
vergi iltizam sisteminin 1695 yılından
Tanzimat'a kadar uygulanan
özel bir türü.

Arapça "mülk sahibi" anlamındaki mâlik kelimesiyle Farsça -âne ekinde türetilmiş bir kelimedir. Mâlikâne sisteminde "mukâtaa" adı verilen vergi kalemleri iltizamda olduğu gibi müzayedeye ile ihale edilirdi. Ancak aralarında önemli bir fark vardı. Normal iltizamda müzayedeye, tahvil denilen bir-üç yıl arasında değişen bir dönem için hazineye ödenecek yıllık vergi (mal) miktarı üzerinde cereyan ederdi. Mâlikâne sisteminde ise bu yıllık vergi miktarı hazine tarafından belirlenmişti ve rekabetle artırılması veya azaltılması söz konusu değildi. Burada müzayedeye, yıllık vergi miktarı sabitlenmiş bulunan mukâtaanın bir tahvil için değil, kaydıhayat şartıyla vergilendirme hakkını elde etmenin bedeli olarak ödenmesi gereken ve "muaccele" adı verilen peşin meblağ üzerinde yapılırdı. Müzayedede en yüksek muacceleyle ödeyen mâlikâne sahibi olarak berat alırdı.

XVII. yüzyılın son çeyreğinde yoğunlaşan savaşlar giderleri büyük ölçüde arttırmış, gelirleri ise bir bölümü elden çıkan

bölgelerde kaldığı için azaltmıştı. Bütçe-de büyüyen açıkları kapamak üzere hazine mukâataaları vaktinden önce, artan oranda peşin ödeme şartıyla ve tahvil sürelerini bir yıla, hatta daha kısa dönemlere indirerek iltizama vermeye başladı. Sıkça değişen ve verdikleri peşini faizleriyle birlikte bir an önce mükelleflerden çıkarmaktan başka kaygıları olmayan mültezimler reâyâ (sivil halk) üzerindeki vergi yükünü üretim kapasitesini daraltacak ölçüde ağırlaştırıyordu. Üretim kapasitesi daraldıkça vergi gelirleri düşüyordu. Gelirler azaldıkça hazinenin ihtiyacı ve talebi de artıyordu. İltizam sisteminde vergilendirme ile üretim kapasitesi arasında birbirini engelleyen bir kısır döngünün yerleşmesi Osmanlı maliyesinin XVII. yüzyılın sonlarında karşılaştığı temel paradokstu. Mâlikâne sistemi bu paradoksu aşmayı sağlayacak bir kurum olarak düşünüldü.

Mukâataaların geçici bir süre için değil ömür boyu devam etmek üzere iltizama verilmesi (bervech-i mâlikâne), reâyânın üretim kapasitesiyle vergi ödeme gücü arasında oluşmuş olan kısır döngüyü tersine çevirecek yeni bir mekanizmayı yerleştirecekti. Bu yeni sistem yalnız reâyânın ve hazinenin değil aynı zamanda mâlikâneci mültezimin de lehine sonuçlar doğurmaya adaydı. Gerçekten her üçünün menfaatini âhenkli bir duruma getirdiği için hemen benimsendi, hızla yayıldı ve uzunca bir süre uygulandı.

Müzayedede en yüksek muacceleyle teklif edip ödeyen mâlikâneciye verilen be-ratta vergilendirme hakkını elde ettiği mukâtaa ve mükellefler üzerinde, "mefrûzü'l-kalem ve maktûû'l-kadem min külli'l-vücûh serbestiyet üzere hayatta oldukça tasarruf etmesi için" geniş idarî ve inzibatî yetkilerle donatılarak kadılar hariç hiçbir devlet görevlisinin müdahalesine izin verilmeyeceği belirtilirdi. Mâlikâneci öldüğü zaman mukâtaa "mahlûl" olarak yeniden müzayedeye konulurdu. En yüksek muaccele teklifini ayrıca arttırmadan kabul ederse oğlu tercihen mâlikâneci olabilirdi. Bunun dışında herhangi bir miras hakkı söz konusu değildi. Mâlikâneci mukâtaasını serbestçe satabilir yani ferağ (kasriyed) edebilirdi. Ancak satıştan itibaren kırk gün içinde ölürse satış hükümsüz sayılır ve mukâtaa mahlûl kategorisine alınırdı. Fertler arası satışlardan 1735'ten itibaren kayıtlı muaccele değerinin % 10'u kadar kasriyed resmi alınmaya başlandı.

Mâlikâneci, mukâtaanın yıllık vergisini ve bunun ortalama % 10'u civarındaki kalemiyesini yıl içinde üç taksitte ödeyecekti. Hazine yıllık vergi miktarını mâlikânecinin rızasını almadan arttırmamayı garanti ediyordu. Mukâtaanın gelirinde önemli bir düşme olursa taksitler birkaç yıl geciktirilebilirdi. Gelir düşüşü geçici değil sürekli hale gelirse mâlikâneci yatırdığı muacceleli talep etmemek şartıyla mukâtaasını hazineye bırakabilirdi. Mâlikâneci, yıllık vergi ödemelerini birkaç yıl geciktirir yahut vergilendirmede yasalara uymaz veya reâyâyâ zulmederse hem mukâtaasını hem de yatırdığı muacceleli kaybederdi. Mâlikânecilere tanınan hak ve yükümlülüklerin değişmezliği şeyhülislâm, nakîbüleşraf ve kazaskerlerden oluşan bir heyetin gözetim ve sorumluluğu altında garantiye alınmıştı.

Yaşadığı ve yasalara uygun davrandığı sürece kendisinde kalacağını bildiği mukâtaa alanındaki reâyâyâ yardımcı olmak ve üretim kapasitesini genişletmek üzere kredi vermek yalnız reâyânın değil aynı zamanda mâlikânecinin de menfaatine idi. Zira doğacak vergi artışından hazineye ödeyeceği miktar sabit kaldığı için kârını büyütebilecekti. Yatırdığı muaccele de esasen gelecekte sağlamayı umduğu bu kârların bir nevi kapitalizasyonuna, yani aktüel değerine tekabül ediyordu.

Maliye otoritelerinin vergilendirme faaliyetleriyle reâyânın üretim kapasitesi arasında birbirini destekleyen bir mekanizmayı işletmek üzere bir çeşit kalkınma projesi olarak uygulamaya koydukları mâlikâne sisteminin hazineye kısa vâdede yegâne faydası bu muaccele gelirinden ibaretti. Mâlikâneci yaşadığı sürece üretim ve vergi artışından sadece kendisi ve reâyâ yararlanacaktı. Bununla birlikte mâlikâneci öldüğü zaman mahlûl kalan mukâtaa yeniden müzayede ile satılırken artmış olan kâr hacmine göre bu kârların kapitalizasyonuna tekabül eden muaccele miktarları da büyüyecekti. Hazine için bu muaccele gelirleri bir iç borçlanma demekti. Ancak mâlikâneci yaşarken kazandığı kârlarla hem faizi hem de ana parayı almış sayıldığı için ayrıca faiz ve geri ödeme söz konusu değildi.

Mâlikâne sahiplerinin büyük çoğunluğu orta-yüksek askerî zümre mensupları idi. Başlangıçta ister reâyâyâ, ister yönetici kesime (askerî) mensup bulunsun kadın veya erkek herkes mâlikâne sahibi olabiliyordu. Reâyânın ve padişah kızları hariç kadınların mâlikâne sahibi olması

1714'ten sonra yasaklandı ve ancak padişahın özel izniyle mümkün olabilen birer istisna haline getirildi. Büyük mukâtaalar hisselerle bölünerek farklı mâlikânecilere verilebiliyordu. Başlangıçta hissedar sayısı iki üçle sınırlandırılıyordu. Fakat zamanla bu sayının on beş-yirmiye kadar yükselmesine müsaade edildi.

Büyük çoğunluğu İstanbul'da bulunan mâlikâne sahipleri vergilendirmeyi bizzat kendileri pek yapmaz, adamlarından birini görevlendirir yahut iltizama vererek yönetirdi. Mâlikâne sistemi genişledikçe iltizamla idare de yaygınlaştı, hatta mûtat hale geldi. Bununla birlikte mâlikâne öncesi şekliyle iltizam sisteminin doğurduğu sakıncalar pek söz konusu olmadı. Zira her mukâtaanın kaderiyle artık menfaati gereği yakından ilgilenen bir veya birkaç mâlikâneci uzakta da olsa mevcuttu.

Devlete ait gelirlerin yaklaşık % 50'sini oluşturan mukâtaalar için 1106'da (1695) uygulamaya konulan sistem kısa sürede çok hızlı bir gelişme gösterdi. Bununla birlikte 1128'de (1716) Şam, Halep ve Diyarbakir eyaletleri dışında kalan bölgelerde mâlikâneler kaldırıldı. Bu radikal kararın gerekçesi, savaş (1714-1717) dolayısıyla artan âcil giderleri karşılamak için mukâtaaların sabitlenmiş olan yıllık vergilerini arttırmaktan başka bir çarenin görülmemesidir. Gerçekten yıllık vergilerine % 50'ye varan zamlarla mukâtaalar iltizama verildi. Yıllık vergilerin bu ölçüde arttırılabilmesi, mâlikâne sisteminin başlangıçta öngörüldüğü gibi vergi kaynaklarını koruyup geliştirmiş olduğunu da ortaya koyuyordu. Nitekim durum belirlenip âcil ihtiyaçlar temin edildikten sonra 1129'da (1717) mâlikâne sistemi geri getirildi. Eski mâlikânecilere daha önce yatırmış oldukları muaccelenin yarısını ödemek şartıyla mukâtaalarını tekrar alabilecekleri ilân edildi.

İki yıllık ara güveni biraz sarsmakla birlikte sistem genişlemeye devam etti. Ancak bu sektöre yatırım yapanların talep ettikleri kâr oranı risk dolayısıyla yükseldi, yani muaccele miktarları azaldı. Hiçbir keyfi müdahalenin artık yapılmayacağını gösteren uzunca bir uygulamadan sonra 1730'lardan itibaren kâr oranlarının yavaş yavaş düşmeye başladığı görüldü. Gerçekten mâlikânecilerin razı oldukları kâr haddi 1730'larda % 30-35 civarında iken 1760'larda % 25'e, yüzyılın sonlarında % 15'e kadar gerilemiştir.

Bu seyir içinde sistemin genişlemesi de hızlandı. Yalnız mukâtaaların hemen tamamı mâlikâne olmakla kalmadı, aynı zamanda timar, zeâmet ve hasırların da pek çoğu mukâtaa haline getirilerek sisteme dahil edildi. Ayrıca birçok eyalet, sancak, muhassıllık, voyvodalık vb. büyük idarî ve malî birimler de mâlikâneleştirildi. Hatta sistemin dışında tutulan cizye ve avârız vergilerinin de bir bölümü yanında bulunduğuk mukâtaalarla birlikte mâlikâne olarak verildi. 1762'den itibaren Haremeyn vakıflarına ait mukâtaalar da mâlikâne sistemine dahil edildi. Mâlikâne sektöründeki genişleme 1775'te esham sisteminin doğmasına kadar devam etti. Bu tarihten sonra kâr hacmi büyük olan mukâtaalar sektörden çekilerek eshama bağlandı. Mâlikâne sektöründe küçülme 1793'ten itibaren hızlandı. 1793-1806 döneminde yıllık kârı ortalama 10.000 kuruşu aşan mukâtaaların mahlûl kaldıkça satılmayıp önce darphâne, arkasından yeni kurulan îrâd-ı cedîd hazinesi tarafından iltizam veya emanetle idare edilmesine karar verildi.

Îrâd-ı cedîd hazinesi 1807'de kaldırılınca tekrar darphânenin idaresine devredilen bu mukâtaaların bir bölümü savaş (1806-1812) giderlerini karşılayabilmek için yeniden mâlikâne olarak satıldı. Bu sınırlı satışlar 1826'dan itibaren daha da azaltıldı. Yeni kurulan ordunun giderlerini karşılamak üzere yıllık kârı 10.000 kuruşu geçen mukâtaa mahlûlleri mâlikâne sektöründen çekilerek yeni oluşturulan mukâtaat hazinesinin idaresine verildi. Kâr hacmi düşük olan mukâtaaların satışı da 1834'ten itibaren padişahın özel iznine bağlanacak ölçüde sınırlandırıldı. Nihayet 1840'tan itibaren Tanzimat'a dahil edilen bölgelerde mâlikâne satışları tamamen sona erdi.

Mâlikâne sistemi, kuruluşunu takip eden seksen yıl boyunca kesintili de olsa hızlı bir gelişme gösterdi. Bir tasarruf biçimi olarak âdeta bir model oluşturdu. Bu modelden kaynağını alan eshamın doğuşu ile başlayan daralma, kesintileri içinde giderek hızlanmakla birlikte asıl önemli değişme mâlikânelerin niteliğinde oldu. Bu ise mâlikâne sahiplerinin kendi mukâtaalarını istedikleri gibi idare ederek kâr miktarlarını etkileme imkânlarının fiilen ortadan kaldırılması ve esham tipi bir yönetim çerçevesine sokulmaları anlamına geliyordu. Bu süreç 1793'ten itibaren giderek yaygınlaştı ve nihayet 1840'larda tamamlanmış oldu (ayrıca bk. ESHAM).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 711, 5040; BA, MAD, nr. 2869, 6549, 9491, 9501, 9666; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, bk. İndeks; Lutfi, *Târih*, I, tür.yer.; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, tür.yer.; Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2002, tür.yer.; A. Suceca, "Mâlikâne: Lifelong Lease of Governmental Estates in the Ottoman State", *POF*, XXXVI (1987), s. 197-229; A. Salzmann, "An Ancien Régime Revisited: 'Privatization' and Political Economy In the Eighteenth-Century Ottoman Empire", *Politics and Society*, XXI/4, Los Altos 1993, s. 393-423.

MEHMET GENÇ

MÂLİKÂNE-DİVANÎ

(مالکانه-دیوانی)

Osmanlılar'da bir tür toprak ve vergilendirme sisteminin adı.

Arapça mâlikten Farsça "mâlik gibi, mâlik olarak" anlamındaki mâlikâne ile yine Arapça "hükümet dairesine ait" anlamında divânîden oluşan bu tabir biri özel, diğeri devlete ait iki ayrı unsuru ifade etmek üzere kullanılmıştır. Terim olarak Anadolu'nun bazı bölgelerinde kaynağını Selçuklu döneminden almış olduğu kabul edilen belirli bir vergilendirme sistemini tanımlar. Osmanlı belgelerinde "iki başlı" yahut "iki baştan" ve "tasarruf" olarak anılan mâlikâne-divanî sistemi içinde yer alan malî birimlerde vergi gelirleri iki farklı bölüme ayrılır. Bir bölümü mâlikâne hissesi adıyla özel şahıs veya vakıflara, diğer bölümü divanî hissesi olarak devlete aittir.

Şer'î ve örfî adıyla iki ana grup olarak ödenen vergilerin örfî denilen kısmı her zaman her yerde divanî hissesi içinde yer alır. Mâlikâne ve divanî hisseleri arasında bölüşmeye tâbi tutulan kısım şer'î vergilerin önemli bir bölümünü oluşturan öşürlerdir. Öşrün mâlikâne ve divanî hisseleri arasındaki paylaşıma oranı zirâî ürünlerden alınan öşrün nisbetine ve mahallî âdetlere göre değişir. Sistemin uygulandığı bölgelerde hububat vb. ürünlerden alınan öşrün nisbeti genellikle % 20, yani iki kat öşür şeklindedir. Bu durumda mâlikâne ve divanî hisseleri öşrünün genellikle birbirine eşit oranda bölüşür. Öşür nisbetinin sadece % 10 olduğu nâdir hallerde bazan yine eşit olarak paylaşılır, fakat çok defa tamamı mâlikâne hissesine ait olur. Bu takdirde divanî hissesi olarak öşre eklenen % 2,5 sâlâriyye ile yeti-

nilir. Arı kovanlarından öşür bedeli olarak alınan resimlerle değirmenlerden alınan resimler ise sistemin uygulandığı her yerde standart biçimde eşit oranlarda paylaşılır. Sistemin uygulandığı bölgelerde genel ve yaygın bir oran olarak öşrünün % 50'sini mâlikâne hisse sahipleri alır. Öşrünün kalan % 50'si ile örfî denilen vergiler de (tapu resmî, çift, bennâk, caba, arus, bâd-ı hevâ resimleri, âdet-i ağnâm, ispençe vb.) divanî hissesi olarak timar veya mukâtaa şekillerinde hazine adına tahsil edilir.

Mâlikâne-divanî sistemine sektör olarak sadece kırsal kesimde yer alan köy ve mezralarda rastlanmakta, şehir ve kasabalardaki vergi birimlerinde öşür söz konusu olduğu hallerde dahi hemen hiç görülmemektedir. Bu vasıfları ile sistemin başlıca uygulama alanı coğrafi olarak Anadolu'nun belli bazı sancaklarıyla sınırlı kalmıştır. Bu sancaklar Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Konya, Karaman, Kayseri, Malatya, Diyarbakir ile Halep'in kuzey bölgesinden ibarettir. Bu sancakların dışında Anadolu'da doğuya doğru gidildikçe azalmakta, batı bölgeleriyle Rumeli yakasında ve adalarda ise hiç rastlanmamaktadır.

Mâlikâne-divanî sistemini, 1939'da yayımladığı araştırması ile bilim dünyasına tanıtan Ömer Lütfi Barkan'ın (Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, s. 166-167) bulduğu bazı verilere dayanarak makro planda değerlendirmek mümkündür. En yoğun şekilde uygulama alanı bulunduğu bazı sancaklarda 1520'li yıllarda toplam vergi gelirleri içinde mâlikâne hisselerine ait bölümün Çorum sancağında % 29,54, Amasya'da % 27, Sivas'ta % 26 ve Tokat'ta % 19,7 oranlarına ulaşmış olması, sistemin Osmanlı malî bünyesi bakımından taşıdığı önemi ortaya koymaya yeterlidir. Osmanlı maliyesinde bu derece önemli paya sahip bulunan mâlikâne-divanî sistemi Osmanlı yönetiminin getirdiği, yerleştirdiği ve geliştirdiği değil Osmanlı öncesi Türk-İslâm rejimlerinden devraldığı, müktesep haklara riayet ve mevcut dengeleri bozmama teamülü ile -Osmanlı düzenine uymayan özelliklerine rağmen- sürdürmek zorunda kaldığı anlaşılan bir sistemdir. Nitekim müslüman olmayan yönetimlerden devralınan bölgelerde, meselâ Batı Anadolu'da ve Rume- li'de benzeri bir sistemin kurulmasına hiçbir şekilde teşebbüs edilmemiş olması bu zorunluluğun bir göstergesidir.

Bununla birlikte Osmanlı idaresinin devraldığı sistemi kendi sistemleriyle uyumlu hale getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Sistemin bizzat işleyiş şekilleri bu gayretin izlerini taşır. O kadar ki bazı unsurları ile kendi sistemlerine çok daha aykırı uygulamalarla karşılaştıkları durumlarda, Osmanlı düzeniyle uzlaştırmak üzere bunları yeni unsurlarla esneterek âdetâ mâlikâne-divanî sistemine doğru dönüştürücü gayretlerine dair Halep'in kuzeyindeki bölgede yaptıkları gibi (Venzke, *CVI/3* [1986], s. 451-469) ilginç örnekler de mevcuttur.

Mâlikâne-divanî sisteminde Osmanlı düzeni bakımından aykırı duran unsurlar arasında mâlikâne hisselerinin tam bir özel mülkiyet statüsü içinde bulunması bilhassa belirtilmelidir. Zira mâlikâne hissesi, sahibi tarafından satılabilir, vakıf yapılabilir veya mirasçılara bırakılabilir. Onlar bu özel mülkiyet haklarını Osmanlı öncesi Türk-İslâm yönetimlerinden ya satın alarak yahut çeşitli şekillerde aldıkları mülknâme ile kazanmışlardır. Osmanlı yönetimi hukukî meşruiyetin sınırları içinde bu belgeleri reddetmemiş, ancak baştan itibaren sıkı şekilde teftiş ve takip etmiştir. Her tahrirde yahut padişah değişimlerinde bu belgeler yeniden incelenmiş, eksik bulunanların hakları iptal edilmeye çalışılmıştır. Belgeleri tamam olduğu için mukarrernâmelerle haklarını kabul ettiği hallerde de mâlikâne hisse sahiplerine gelirlerinin kaynağı olan malî birimi (köy veya mezraa) bizzat vergilendirmek üzere yönetmelerine izin vermemiştir. Malî birimin yönetimiyle ilgili idarî ve inzibatî yetkileri daima divanî hisseyi kontrol eden sipahi veya emine vermeye özen göstermiştir.

Osmanlı yönetiminin mâlikâne-divanî sistemiyle ilgili tutumu, uzun vadede onun genişlemesine değil giderek daraltılmasına katkıda bulunmaya çalışmaktan ibarettir. Özel mülk olarak şer'î miras kuralları dolayısıyla zamanla küçülen paylara bölünme riski karşısında mâlikâne hisselerinin sahipleri, devletin olumsuz tutumunun da etkisiyle hisselerini zaman geçtikçe artan oranda vakıflara dönüştürme eğiliminde olmuşlardır.

Mâlikâne-divanî sisteminin Osmanlı düzeniyle tam uyuşmayan yanları sadece özel mülkiyet statüsü içinde bulunmasından ibaret değildir. Mülkiyetin muhtevası ve temeli konusunda da belirsizlikler vardır. Mâlikâne hisse sahipleri belirli malî